

VÝZKUM A TRENDY V ÚZEMNÍM/PROSTOROVÉM PLÁNOVÁNÍ VE STŘEDNÍ EVROPĚ

VÝROČNÍ KONFERENCE SPA-CE.NET V LETECH 2009 A 2010

V čísle 6/2008 tohoto časopisu vyšel článek se zevrubnou informací o síti Spa-ce.net sdružující významné stře-
doevropské a východoevropské in-
stitute zabývající se územním a pro-
storovým plánováním a rozvojem
a o obsahu výročních konferencí této
sítě v letech 2006–2008. V následujícím článku je popsán další vývoj této
sítě, zejména nové trendy a výzkum-
né záměry prezentované na výročních
konferencích v září 2009 v Bratislavě
a v září 2010 v Bělehradě.

IV. Konference „Regionální diverzita a územní soudržnost: Od omezení disparit směrem k pozitivnímu využití rozdílností“, Bratislava, 13.–15. 9. 2009

Regionální disparity, územní soudrž-
nost a územní potenciál jsou věcnými
a oblíbenými tématy v rámci prosto-
rového plánování, neboť každá doba
se svými politickými a ekonomickými
změnami se na této problematice pro-

jeví. Regionální disparity lze chápat
jako nerovnost znaků, jevů či procesů
v územích, jejichž řešení nemá směř-
ovat ke stejnosti a jednotvárnosti, ale
pouze k potlačení jejich nepříznivých
znaků a naopak využití jedinečnos-
tí k účelnému a výhodnému odlišení.
Samotné prostředí konání konferen-
ce je pro dané téma neobyčejně inspi-
rující. Bratislava je příkladem rych-
le až živelně rostoucí stře-
doevropské metropole s úzkou vazbou na blízká
významná města v Podunají (Vídeň,

Győr, Budapešť), čímž se vytváří poměrně ekonomicky silný region. Bratislava je výrazněji než v České republice excentrickým a ekonomicky se odlišujícím hlavním městem oproti zbytku Slovenska, jehož mnohé části mají marginální charakter a jehož územní potenciál zdaleka není plně využit. I v samotné Bratislavě se disparity projevují doslova na několika metrech, kdy vedle vysoké skleněné architektury nových obchodních a kancelářských center jsou dosud ulice venkovské zástavby z přelomu 19. a 20. století, kde se zajisté posledních 50 let nic nezměnilo. Dnes životem kypící a kvalitně rekonstruované historické jádro Bratislavy včetně méně známých malebných zákoutí a dvorů si měli možnost účastníci konference prohlédnout pod odborným vedením Juraje Berdisa v závěru prvního dne konference.

Sekce 1: „Regionální diverzita a územní soudržnost – od eliminace disparit k využití diverzit“

Juraj Berdis (*Urbion, Bratislava*): *Perspektivy programu ESPON v zemích střední a východní Evropy*
Autor seznámil přítomné s evropskou sítí ESPON (Evropská monitorovací a výzkumná síť v prostorovém plánování), která mapuje současné evropské problémy a trendy územního rozvoje a předkládá analýzy a řešení ve formě projektů, z nichž některé přiblížil podrobněji,

např. problematiku venkovských regionů. Firma Urbion, stejně jako četné katedry Slovenské vysoké školy technické, se těchto projektů účastní.

Maroš Finka a Matej Jasso (*Ústav managementu, STU Bratislava*): *Evropská integrace a regionální identita jako faktor sociální soudržnosti území*
Kolegové z partnerské bratislavské instituce navázali na téma evropské spolupráce v prostorovém plánování, kam v oblasti disparit vnesli významný prvek regionální identity, jež je chápána místními obyvateli jako faktor sociální soudržnosti. Z více projektů je možno potvrdit, že regionální identita, zejména kladný a aktivní vztah obyvatel ke svému regionu (příroda a krajina, sociální systém, folklór atd.), se vždy pozitivně odráží na celkovém potenciálu příslušného území. Tato identita se dnes často ztrácí, respektive „rozměňuje“ v obcích, kde obyvatelé nových suburbii převažují nad původním venkovským obyvatelstvem.

Borislav Stojkov, Ana Nikolov (*Fakulta geografie bělehradské univerzity*): *Diverzita a problém regionální soudržnosti jako záležitosti související s (de)centralizací*

Srbský příklad představil profesor z Fakulty geografie bělehradské univerzity. Srbsko se poměrně rychle rozvíjí, nicméně se všemi nepříznivými průvodními jevy, jako je suburbanizace, ale i marginalizace zejména pohraničních regionů vzdálených od Bělehradu a problémy s venkovským osídlením. Centralismus a centralizace jsou v tomto smyslu nepřáteli pozitivní regionální diverzity. Profesor Stojkov na několika příkladech poukázal na aktivní roli místních komunit a „mikroregionů“ při tvorbě jak regionální identity, tak i v tvorbě pracovních míst. Otázky související s předchozími tématy byly dále rozvíjeny v diskusi.

Sekce 2: Náměty výzkumných projektů

Další sekce byla zahájena prezentací programů a fondů, skrze něž je možno financovat výzkumné projekty a záměry v rámci prostorového plánování a rozvoje. Jednotliví účastníci tak

představovali postupně 7. Evropský rámcový program (Finka), ESPON (Radvánszki), INTERREG IV Střední Evropa (Knippschild), INTERREG IV Jižní Evropa, (Finka), Mezinárodní visehradské fondy (Kyselka), INTERACT (Knippschild), URBACT (Radvánszki). V následných příspěvcích byly prezentovány náměty příštích možných společných projektů.

Rudolf Giffinger (*TU Wien*): *Územní kapitál*

Své tradiční téma uvedl představitel vídeňské Technické univerzity. Na příkladu stále více prosazovaného a aktivnějšího podunajsko-karpatského polycentrického regionu CENTROPE, kde se díky rychlému ekonomickému rozvoji zvláště v nových členských zemích projevují některé nepříznivé trendy, např. živelný a málo řízený růst aglomerací, což významně nepříznivě ovlivňuje některé tradiční, např. zemědělské funkce území, a orientuje je pouze na služby, byť značně diverzifikované.

Igor Kyselka (*ÚÚR Brno*), **Jan Kučera**, *student Fakulty geografie Masarykovy univerzity Brno*): *Regionální disparity mezi marginálními venkovskými regiony a rozvinutějšími regiony v západním příhraničí a příměstské poloze – srovnání a následná doporučení*

Přednášející představili problematiku regionálních disparit na příkladech porovnání vybraných demografických, ekonomických a environmentálních ukazatelů čtyř rozdílných obvodů obcí s rozšířenou působností (ORP). Jednalo se o Kuřim jako typicky příměstský region, Cheb coby reprezentanta západního příhraničí, Bystřici nad Pernštejnem jako příklad vnitřního pohraničí a Valašské Klobouky představující východní příhraničí. Prakticky veškerá využitá data byla čerpána z Českého statistického úřadu. Nepříznivé demografické faktory a údaje o nezaměstnanosti obou marginálních regionů (Bystřice a Cheb) jsou vyrovnávány jejich zachovalou krajinou a příznivými environmentálními ukazateli. Řešení vidí autoři v namnoze v zahraničí již fungující partnerské spolupráci „rezidenčních“ a jejich „rekreačních“ regionů ve formě poradenských služeb i daňových asig-

nací. Ty mohou pomoci marginálním regionům v investicích do dopravní i turistické infrastruktury, a následně tak i do zvýšení zaměstnanosti a podpory vzdělání.

Robert Knippschild (*IÖR – Leibnitzův ústav pro ekologický územní rozvoj Dresden*)

Poslední referát dne věnoval autor přeshraniční spolupráci obecně, tedy nejen v rámci státních, ale i regionálních, přírodně geografických, etnických a dalších hranic a uvedl několik pozitivních příkladů, které se lišily hlavním předmětem spolupráce (zemědělství, turistika, společné využití energie, nerostných surovin atd.).

Závěry a výstupy z konference

Další den byl věnován vnitřním záležitostem SPA-CE.NET. Byl přijat nový člen (Fakulta architektury, urbanismu a prostorového plánování Technické univerzity v Bělehradě) a byly diskutovány další možné dosud neplánované náměty projektů role intervencí ve veřejném plánování, vliv finanční krize na prostorové plánování, hodnocení a srovnání plánovacích a stavebních procedur v různých zemích, spolupráce univerzit a investorů, problémy opožděného plánování oproti výstavbové praxi atd. Vybrané z nich, zejména přeshraniční spolupráce byly navrženy pro podání jako náměty projektů k financování různými fondy (zejména ESPON). Ústav územního rozvoje s ohledem na své specifické postavení jako organizační složka státu nebyl k účasti na žádném z navržených projektů vyzván.

V. Konference SPA-CE.NET „Územní soudržnost ve střední a jihovýchodní Evropě – výzvy pro strategické plánování a regionální správu“, Bělehrad, 22.–24. 9. 2010

Konference se konala v nejvyšším patře stylového secesního hotelu Palace v centru města. Z oken a malé terasy hotelu se naskývaly zajímavé pohledy na část města včetně nábřeží řeky Sávy, i na rušné dopravní tepny, což účastníky, diskutující mimo jiné o složitostech

strategického plánování v metropolitních regionech, mohlo jistě inspirovat.

Úvodní motivační prezentaci přednesla profesorka **Simin Davoudi** (*Newcastle University*)

Zdůraznila, že je třeba vytvářet alternativní územní politiky založené na polycentrismu, efektivní podpoře marginálních regionů a meziregionální spolupráci.

Sekce 1: Vyvažování ekonomické, sociální a územní soudržnosti ve střední a jihovýchodní Evropě za současné krize regionálně prostorového výzkumu a správy

Jan Roters (*IÖR – Leibnitzův ústav pro ekologický územní rozvoj Dresden*): *Kritické poznámky k výhledům prostorového plánování v Evropě*

Jako reakce na důsledek ztráty městských funkcí z center mnoha metropolí a jednostrannou spekulativní výstavbu vznikají alternativní strategie na posílení takových funkcí města, kde prioritu hraje právo na kvalitní obytné prostředí v metropolích, ale i mimo ně. Tyto strategie je třeba podpořit mezinárodní spoluprací vládních, nevládních i vědeckých institucí.

Rudolf Giffinger, Johannes Suitner (*TU Wien*): *Strategie dunajského regionu – argumenty pro multikriteriální přístup založený na územním kapitálu*

Byla představena společná strategie spolupráce 14 zemí dunajského regionu. Jde o země a metropole s nestejnou ekonomickou i plánovací úrovní, kulturně, nábožensky i národnostně velmi diferencované. Přesto je nezbytné vytvářet společně i dílčí mezo- i mikroregionální strategie založené na spolupráci menších měst a vytváření informačních základů, jelikož rozvojové potenciály dílčích území jsou stále ještě nevyužity.

Maroš Finka, Matej Jasso (*Ústav managementu, STU Bratislava*): *Vybrané aspekty územní soudržnosti Slovenska za současné ekonomické krize*

Evropské zásady soudržnosti se někdy obtížně dosahují a jejich úroveň se problematicky zjišťuje. Regionální disparity (obzvláště v oblasti lidských zdrojů) se spíše prohlubují. Hlavním motorem slovenské ekonomiky je au-

tomobilový klastr, v jehož důsledku dramaticky klesla nezaměstnanost v letech 2004–2007. Minimální podíl státu v ekonomice však omezuje možnosti státních intervencí. Turistický ruch v důsledku nízké medializace a neadekvátních služeb dosud jen nedostatečně využívá potenciál země. Marginalizace některých regionů se díky odlivu mozků a romskému problému prohlubuje. Některé disparity se však mohou stát novými základy rozvoje jednotlivých regionů. Zde je třeba ve strategiích uplatnit jak společné zásady, tak individuální přístup.

Igor Kyselka (*ÚÚR Brno*): *Společný dokument územního rozvoje států V4 + 2*

Příspěvek se zabýval výsledky práce jednoho z úkolů Ústavu územního rozvoje, jehož zpracovatelský tým vedl Robert Veselý. V první ukončené etapě uvedeného dokumentu, na němž se podíleli zástupci ministerstev zodpovědných za prostorové plánování nebo jimi pověřených institucí, byly srovnány národní územně rozvojové dokumenty jednotlivých států, jejich pojetí rozvojových pólů a os a byly identifikovány přeshraniční dopravní nenávaznosti jednotlivých rozvojových os v rámci železniční a silniční sítě.

Adám Radvánszki, Péti Marton, (*VÁTI Budapest*): *Územní soudržnost a územní agenda*

Územní soudržnost má různé aspekty, např. z hlediska vymezení marginálních a venkovských regionů i prostorů nadnárodní spolupráce přesahujících hranice EU. Byly prezentovány regiony Maďarska znevýhodněné v důsledku odlehlosti, ochrany přírody a národnostních menšin. Byly hodnoceny regionálně rozvojové projekty z hlediska jejich dopadů na udržitelné využívání území. Revize Evropské územní agendy s ohledem na ekonomické ozdravení a integraci Romů je jednou z priorit maďarského předsednictví EU v první polovině roku 2011, což je úkolem speciální pracovní skupiny, v níž je zastoupeno 16 členských států. Tato skupina se bude také zabývat aktuálními otázkami polycentrismu, partnerstvím urbanizovaných a venkovských regionů, transevropskou dopravou a multimodálními koridory, obnovitelnou energií a rizikovým managementem.

Sekce 2: Výzvy pro strategické plánování a urbánně regionální správu

Markus Egermann (*IÖR – Leibnitz-ústav pro ekologický územní rozvoj Dresden*): *Partnerství mezi městem a venkovem „ve velkém měřítku“ – nový přístup v organizaci území?*

Idea „supraregionálního partnerství“ je založena na spolupráci metropolitních jader, bližšího a vzdálenějšího zázemí. Byla prezentována na příkladu sedmi regionů, které zahrnují všechny typy dílčích regionů a na způsobech prosazování jejich strategií na lokální úrovni. Ne ve všech modelových regionech se tento typ partnerství ukázal jako smysluplný. Více než spolupráce na politické úrovni se prosadily neformální pracovní přístupy a vědomí geografické i kulturní sounáležitosti v rámci regionů.

Ewa Heczko-Hylowa (*IGPIK – Ústav prostorového rozvoje Krakow*): *Strategické plánování a městská a regionální správa v Polsku – současný stav a nové výzvy*

Ekonomické a prostorové plánování bylo v centrálně řízeném polském hospodářství do roku 1989 odděleno (tak jako u nás oblastní a územní plánování). Poté došlo k výrazné decentralizaci veřejné správy, odporu vůči plánování a přečeňování trhu. V souvislosti se vstupem do EU byly přijaty zásadní zákony týkající se strategického a prostorového plánování a významné koncepční dokumenty, jakými jsou Národní rozvojová strategie 2007–2013, Národní kohezní strategie 2007–2013 a Národní strategický referenční rámec. Na přelomu loňského a letošního roku byl přijat Plán koordinace rozvojových strategií integrující devět oborových strategií. Z hlediska prostorového plánování je zřejmě nejvýznamnější Národní strategie regionálního rozvoje 2010–2020 a Koncept prostorového rozvoje Polska do roku 2030. Své strategické dokumenty má rovněž každé vojvodství (NUTS2). Místní veřejná správa se aktivně podílí na vzniku dokumentů vyššího řádu, současně však vznikají strategie sdružení obcí. Hledají se nové inovativní formy plánování. Prostorové aspekty plánování jsou stále podhodnocovány na úkor ekonomických a sociálních

problémů, stejně jako stále převažují priority rozvoje města na úkor obnovy sídel a urbanistických hledisek.

Elena Dimitrova (*Univerzita architektury, stavebního inženýrství a geodézie Sofia*): *Aktuální výzvy a inovativní přístupy v rozvoji periferních regionů v Bulharsku*

Bulharsko je rozděleno na šest plánovacích regionů (NUTS2), z nichž nejlepší postavení má jihozápadní s metropolí Sofií. Priority bulharské regionální politiky z hlediska rozdělení prostředků jsou následující:

- udržitelný a integrovaný rozvoj sídel – 50 %;
- regionální a místní dopravní a technická infrastruktura – 25 %;
- udržitelný rozvoj turismu – 15 %;
- místní a regionální sítě, partnerství pro integrovaný rozvoj – 8 %;
- technická asistence – 2 %.

Je třeba rozvíjet nové plánovací nástroje a jejich institucionální zázemí, motivaci jejich aktérů, informační databázi a plánovací kulturu.

Případová studie byla realizována na území pověřené obce Ivajlovgrad v jihovýchodním Bulharsku, národnostně pestrém, historicky cenném, ale odlehleém příhraničním území. Záměry se zde prosazují pomalu a obtížně s ohledem na místní sociální podmínky, nedostatek partnerů a obtížnou koordinaci. Nadějná je spolupráce s nevládní sférou zahrnující místní kulturu, zemědělství včetně respektu k přírodě a hledání alternativních cest. Podařilo se realizovat a vyhodnotit rozsáhlou dotazníkovou akci zaměřenou na perspektivu života v komunitě. Na jejím základě vznikly scénáře pro socioekonomické a sociálně prostorové aktivity (práce s mládeží a seniory zvláště v odlehlejších místech). Probíhající změny se vyhodnocují dle specificky nastavených indikátorů.

Marek Degórski (*Polská akademie věd, Ústav geografie a prostorové organizace Warszawa*): *Ekosystémové služby jako nové výzvy v regionální správě*

Přírodní a polopřírodní ekosystémy poskytují společnosti různé služby, jak neekonomické (biologický základ života, obnova a regenerace ovzduší, vod, zachování přírodní rovnováhy),

tak ekonomické (přírodní zdroje, absorpce odpadů, prostředí pro rekreaci, krása a kvalita krajiny – zdroj fyzického a duševního zdraví). Ve vztahu k regionálnímu rozvoji se vzájemné vlivy řeší zejména analýzou EIA na regionální úrovni a následným hledáním co nejužitečnějších způsobů rozvoje a ekonomické prosperity ve vztahu k ochraně prostředí včetně možnosti následných kompenzací. Vytváří se tak udržitelný socioekonomický systém. I v Polsku existuje obdoba ekologických sítí ÚSES na celostátní a regionální úrovni.

Miodrag Vujošević (*IAUS – Ústav pro architekturu a urbanismus Srbska Beograd*): *Kolaps strategického myšlení, výzkumu a správy v Srbsku a možné role Prostorového plánu Srbské republiky při jeho obnově*

Tradičně vysoce kvalifikovaná disciplína prostorového plánování prošla v Srbsku složitým vývojem ovlivněným více ideologiemi. V současné době se Srbsko potýká s nízkým HDP, vysokou zadlužeností a nezaměstnaností, demografickou recesí, silnou deindustrializací, slabou technickou infrastrukturou, markantními regionálními disparitami a stavebně plánovací nekázní. Po mnoha předchozích jsou nyní platné Prostorová strategie a Prostorový plán Srbska z roku 2009. Chybí uznávané politické elity, země se stále patrným komplexem poraženého, účelově rozkouskovaného a nespravedlivě ponechaného fragmentu těžko hledá vhodné vzory. Politická scéna je nejistá. Nové naděje přináší zmiňovaná Národní strategie do roku 2020 řešící jak solidární roli státu v podpoře slabých regionů, tak jejich vzestup pomocí přeshraniční spolupráce a aplikací moderních rozvojových strategií za účasti soukromé ekonomické i nevládní sféry.

Závěry a výstupy z konference

- Za nového člena SPA-CE.NET byla přijata Akademie pro prostorové plánování ARL se sídlem v Hannoveru. Její zástupkyně Evelyn Gustedt činnost této organizace představila v rozsáhlé prezentaci.
- Byl prezentován a diskutován seznam projektových výzev vhodných k účasti institucí zabývajících

se prostorovým plánováním. ÚÚR se může těchto projektů účastnit jen jako kooperant.

- Účastníci byli vybídnuti zástupkyňí Fakulty geografie bělehradské univerzity jakožto srbské hostitel-

ské organizace k úpravě a následné publikaci svých příspěvků v anglicky psaném vědeckém žurnálu, který tato fakulta vydává.

- Příští výroční konference SPA-CE.NET se bude konat na přelomu září a říj-

na 2011 ve Varšavě, kde bude navazovat na širší mezinárodní konferenci věnovanou tomuto tématu.

*Ing. Igor Kyselka, CSc.
Ústav územního rozvoje*